

Δήμος Κόντος

«ΟΙ ΒΛΑΒΕΡΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΘΕΤΙΚΙΣΜΟΥ...»

ΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΟΥ ΣΗΜΑΔΕΥΕ ΤΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ και ανάπτυξη της επιστήμης είναι το σύστημα του θετικισμού, μια αντίληψη που χαρακτηρίζει πολλές γενιές επιστημόνων και που με την μια ή την άλλη μορφή κατορθώνει να επιβιώνει και να επηρεάζει το φιλοσοφικό πιστεύω τους μέχρι σήμερα. Θεμέλιο της γνώσης, σύμφωνα με τον θετικισμό, και κριτήριο της αλήθειας είναι η αναγωγή στην εμπειρία. Η γνώση που προσπορίζει η εμπειρία είναι η μόνη θετική, γι' αυτό και μόνη αυτή μπορεί να αποτελέσει τη βάση της επιστήμης. Επιστημονικές επομένως είναι μόνο οι έννοιες (ή ιδέες) που παράγονται από την εμπειρία, που μπορούν δηλ. να αναχθούν σε άμεσες πρωτογενείς πληροφορίες που μας παρέχουν οι αισθήσεις, όπως και τα παράγωγα αυτών των αισθητών πληροφοριών: εντυπώσεις, αντιλήψεις, οπτικές ή ακουστικές αναμνήσεις κ.λπ. Η παρατήρηση είναι η πηγή και το μέλημα της επιστημονικής γνώσης. Το δόγμα της συναγωγής του γενικού και καθολικού από τη θετικότητα των επιμέρους, ενδιαφέρει τους θετικιστές περισσότερο και από τη συνέπεια της επιστημονικής μεθόδου. Γιατί το πρώτιστο μέλημά τους δεν είναι η επιστήμη, αλλά η εξόντωση της μεταφυσικής με κάθε θυσία. Η αντίληψη ότι ο εμπειρικός κόσμος μπορεί να γίνει αντικείμενο έλλογης γνώσης (αρκεί να εφαρμοστεί η ορθή γνωστική μέθοδος), αποτελεί την απαρχή της κατάρρευσης της παραδοσιακής μεταφυσικής που υποστήριζε ότι μονάχα η αιώνια και αμετάβλητη σφαίρα του υπερβατικού πνεύματος επιδέχεται καθαρά νοητική σύλληψη κι όχι ο κυμαινόμενος και αστάθμητος εμπειρικός κόσμος.

Ο θετικιστικός αυτός δογματισμός περνάει στην κοινωνική πρακτική με τη μορφή του αξιώματος ότι: κάθε τι που είναι λογικό πρέπει να είναι και πραγματικό και κάθε τι που είναι πραγματικό πρέπει να είναι και λογικό. Η επιστήμη και ο επιστημονικός ορθολογισμός έχει αναγορευθεί σε κοινωνικό πρότυπο. Και αυτό είναι η φυσική εξέλιξη της δυτικής κοινωνίας. Σήμερα η επιστήμη δεν είναι μόνο ένας ιδιαίτερος θεσμός· συναποτελεί τη βασική δομή των δημοκρατιών μας, ακριβώς όπως παλιότερα η εκκλησία συναποτελούσε τη βασική δομή προηγούμενων μορφών κοινωνίας. Η σύνδεση της επιστήμης με το Κράτος είναι απόλυτη.

Η επιστήμη παίρνει το ρόλο που έπαιζε η Θεολογία πριν το 16ο αιώνα. Βέβαια η επιστήμη δεν είναι απλό υποκατάστατο αλλά είναι και ανατροπή της θεολογικής

γνώσης, αφού μεταφέρει το κέντρο βάρους στη μελέτη της Φύσης και αρνείται κάθε εξω-λογική, υπερβατική διάνοια. Κληρονομεί όμως από τη Θεολογία την αναγκαιότητα να είναι υπεράνω υποψίας. Η επιστήμη είναι η μοναδική πηγή αυθεντίας και εγχυρότητας στα πλαίσια του δυτικού πολιτισμού.

Είναι ο συνδυαστικός κρίκος του δυτικού πολιτισμού, ο Λόγος του πολιτισμού αυτού, στη διττή έννοια της λέξης: τόσο στην έννοια λόγος = ratio η ορθολογικότητα της επιστήμης προσφέρει ένα ελκυστικό μοντέλο οργάνωσης των πολιτισμικών αξιών· όσο και στην έννοια λόγος = ομιλία ο δυτικός πολιτισμός εκφράζεται στο όνομα της επιστήμης.

Η θετικιστική φιλοσοφία κατέκτησε ισχυρές θέσεις στο πεδίο της έρευνας και γενικότερα της επιστημονικής πρακτικής. Ο κυρίαρχος μηχανισμός αναπαραγωγής της είναι η εκπαιδευτική διαδικασία όπου οι θέσεις της εξακολουθούν να παραμένουν ισχυρές. Εκείνο που σε τελευταία ανάλυση ενδιαφέρει δεν είναι μία κριτική αφομοίωση ιστορικών διαδικασιών στην επιστημονική πρακτική μαζί με το αποτέλεσμα τους, τις επιστημονικές θεωρίες, αλλά μια τυπική-φορμαλιστική εκμάθηση νόμων και επίλυση προβλημάτων. Στη βάση του καταμερισμού της εργασίας που κυριαρχεί στην εκπαίδευση, η δημιουργική εργασία που αντικρύζει υλιστικά και ιστορικά τα προβλήματα, που χαράζει στρατηγικές και έχει τη δυνατότητα να αναγνωρίζει κάθε φορά το γενικό πλαίσιο στο οποίο ένα ειδικό πρόβλημα εντάσσεται, είναι έργο των λίγων, μιας επιστημονικής ελίτ που σχεδιάζει, προγραμματίζει και κατευθύνει. Η πλειοψηφία των διδασκομένων μπορεί και πρέπει να αρκασθεί στο τυποποιητικό και άκριτο μέρος της ερευνητικής διαδικασίας, όπου κανένα από τα παραπάνω στοιχεία δεν είναι απαραίτητο... Καλό για την παιδεία είναι ό,τι είναι αποτελεσματικό. Τέτοια ακριβώς είναι η πρακτική του θετικισμού στην εκπαιδευτική διαδικασία, μια και παράγει σύντομα και συνοπτικά «τεχνικούς» της επιστήμης = τυπολογίας και τυπολατρείας, που χωρίς αντιστάσεις θα εργασθούν στην κατεύθυνση επίλυσης προβλημάτων. Ο θετικιστικός ορθολογισμός, απαλείφοντας την ιστορικότητα εξοστραχίζει τις κάθε είδους αντιθέσεις από το σώμα της επιστήμης, η οποία μ' αυτόν τον τρόπο γίνεται ένας χώρος ανθρωπίνης δραστηριότητας που υπακούει στους κανόνες της λογικής, του ορθού λόγου. Το ιδεώδες είναι η διατύπωση ενός αξιωματικού συστήματος προς το οποίο τείνει ο επιστημονικός λόγος και το οποίο δέχεται μία σημασιολογική ερμηνεία με βάση τα δεδομένα της παρατήρησης. Η φυσική, η πιο εξελιγμένη και τυποποιημένη επιστήμη, είναι το υπόδειγμα της έγκυρης γνώσης. Κάθε άλλη διανοητική δραστηριότητα, για να ονομαστεί «επιστημονική» πρέπει να μπορεί να διατυπωθεί στη γλώσσα της φυσικής. Κάθε ισχυρισμός που υστερεί σε λογική αλήθεια ή δεν παρέχει καμμία δυνατότητα να επαληθευτεί εμπειρικά, είναι παράλογος. Η γνώση δεν μπορεί να προχωρήσει παρά μόνο χάρη στις μεθόδους των φυσικών επιστημών· πέρα από αυτές δεν μπορούμε να γνωρίσουμε τίποτα. Να μη λέγεται τίποτα, εκτός από αυτό που μπορεί να ειπωθεί. Σ' αυτή την απαίτηση ανταποκρίνονται μόνο οι προτάσεις που προσιδιάζουν στις φυσικές επιστήμες. Στις φυσικές επιστήμες μπορεί κανείς να θεωρεί βέβαιο μόνο ό,τι είναι επαληθεύσιμο με την παρατήρηση. Μια φράση έχει πραγματική σημασία για ένα δεδομένο πρόσωπο μόνο αν αυτό το πρόσωπο γνωρίζει πώς να επαληθεύσει την πρόταση που θέλει να εκφράσει. Με άλλα λόγια,

αυτό το πρόσωπο οφείλει να γνωρίζει ποιες είναι οι παρατηρήσεις που θα του επέτρεπαν να δεχτεί αυτή την πρόταση ως αληθή ή να την απορρίψει ως ψευδή.

Ο επιστήμονας, παράγωγο της επιστήμης, διακρίνεται και αυτός από την ίδια «ορθολογική δομή» στη σκέψη του αλλά και στην πρακτική του. Αυτό όμως που επιτεύχθηκε στην επιστήμη δεν μπορεί παρά να είναι ευκαίριο και για την κοινωνία. Οι κοινωνικές αντιθέσεις, παράγωγο του κοινωνικού «ανορθολογισμού», θα μπορούσαν να εξαλειφθούν εάν η οργάνωση της κοινωνίας γινόταν σύμφωνα με το πρότυπο της επιστήμης, «ορθολογικά». Και σ' αυτή την κατεύθυνση οι επιστήμονες θα μπορούσαν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο για την εκλογίκευση αντιθετικών κοινωνικών διεργασιών. Ο θετικισμός μέσω της κυριαρχίας του στην επιστήμη γίνεται ο προάγγελος του τεχνοκρατισμού, της τεχνοκρατικής ιδεολογίας, που ανάγει τις κοινωνικές αντιθέσεις σε ανορθολογικές διαδικασίες και προβάλλει την (εικονική) επιστήμη γίνεται ο προάγγελος του τεχνοκρατισμού, της τεχνοκρατικής ιδεολογίας, που ανάγει τις κοινωνικές αντιθέσεις σε ανορθολογικές διαδικασίες και προβάλλει την (εικονική) επιστήμη σαν ορθολογικό πρότυπο οργάνωσης για την κοινωνία. Αυτό περιέχει και την αντίφαση με την έννοια ότι το ίδιο το τεχνοκρατικό ήθος αρνείται την καθολική ουσία της επιστημονικής πρακτικής. Ο τεχνοκράτης δεν συλλαμβάνει την κοινωνία του ως ιστορική ολότητα και την ανθρώπινη ατομικότητα ως σύνθετη πολλαπλών δημιουργικών ροών. Χαμένος μέσα στη σήραγγα της στενής ειδικότητάς του, αδυνατεί να τη συλλάβει ως επιμέρους συστατικό σε μία ευρύτερη σύνθεση τρόπων ζωής. Οι επιστήμονες όμως δεν μένουν ευχαριστιμένοι παίζοντας στο δικό τους χώρο σύμφωνα μ' αυτούς που θεωρούν κανόνες της επιστημονικής μεθόδου, αλλά θέλουν να γενικεύσουν τους κανόνες αυτούς σε οικουμενικό επίπεδο, να τους επεκτείνουν στην ευρύτερη κοινωνία, και για να πετύχουν τους σκοπούς τους χρησιμοποιούν κάθε μέσο που διαθέτουν—επιχειρήματα, προπαγάνδα πιέσεις, εκφοβισμό, παρασκηνακές ενέργειες—λησμονώντας ότι η επιστήμη είναι μία από τις πολλές μορφές σκέψης που αναπτύχθηκαν από τον άνθρωπο και όχι αναγκαστικά η καλύτερη... Είναι εγγενώς ανώτερη μόνο για όσους αποφάσισαν ήδη υπέρ κάποιας ιδεολογίας ή την αποδέχτηκαν χωρίς ποτέ να εξετάσουν τα πλεονεκτήματα και τα όριά της... Η επιστήμη είναι μία παράδοση ανάμεσα στις άλλες και όχι ένα πρότυπο προς το οποίο πρέπει να τείνουν οι παραδόσεις.

Τι συμβαίνει στο χώρο των κοινωνικών επιστημών; Ανέκαθεν το ζητούμενο ήταν η επικράτηση ενός μεθοδολογικού μονισμού, δηλ. ότι οι φυσικές και οι κοινωνικές επιστήμες οργανώνονται ως πληροφοριακές δραστηριότητες με βάση τις ίδιες μεθοδολογικές αρχές. Οι κοινωνικές επιστήμες, που για πολλούς βρίσκονται σε προ-επιστημονικό χώρο, δανείζονται από τη φυσική τις ορθολογικές μεθόδους και τη θετικιστική νοοτροπία. Τώρα σκοπός της επιστήμης και βέβαια και των κοινωνικών επιστημών είναι η συλλογή «αντικειμενικών» πληροφοριών που διασφαλίζεται με το κριτήριο της διυποκειμενικής ισχύος των επιστημονικών προτάσεων. Οι τελευταίες δεν θα πρέπει να είναι υποκειμενικές εκτιμήσεις των ερευνητών, αλλά να ελέγχονται με διαδικασίες που είναι ανεξάρτητες από προσωπικές σχέσεις και προτιμήσεις. Αποκλείεται συνεπώς η χρήση γνωστικών πηγών που συνδέονται άμεσα με ορισμένα πρόσωπα (αποκάλυψη ή διαίσθηση) καθώς και η διατύπωση των υποθέσεων σε εσωτερική γλώσσα που εμποδίζει τον

κριτικό έλεγχο. Το κριτήριο της διυποκειμενικής ισχύος των επιστημονικών πορισμάτων εξειδικεύει λειτουργικά το πανάρχαιο αίτημα για αντικειμενική γνώση, που πάντοτε συνδεόταν με μεταφυσικές αντιλήψεις και δογματικές θέσεις. Η συλλογή αντικειμενικών πληροφοριών επιβάλλει την καθιέρωση της αρχής της αξιολογικής ουδετερότητας στον επιστημονικό χώρο. Χρειαζόμαστε πορίσματα με διυποκειμενική ισχύ και όχι προσωπικές γνώμες και υποκειμενικές εκτιμήσεις των ερευνητών. Η επικράτηση της θετικιστικής νοοτροπίας στις κοινωνικές επιστήμες είναι ολοκληρωτική. Η ανάπτυξή τους συνδέθηκε με τον αγώνα να υπάρξουν ως επιστήμες και να αποσείσουν από πάνω τους την κατηγορία του μεταφυσικού χαρακτήρα που τους προσάπτουν οι θετικές επιστήμες, που συνεχίζεται και στις μέρες μας. Οι κοινωνικοί επιστήμονες πρέπει να διακρίνονται για την ομοιομορφία τους. Μία γλώσσα, κοινή μεθοδολογική βάση. Όσον αφορά τη γλώσσα, η επιστημονική κοινότητα είναι αυτή που την κατασκευάζει και τη χρησιμοποιεί στην επιστήμη και στα νοήματα των επιστημονικών θεωριών. Οποιοσδήποτε ομιλεί τη γλώσσα αυτή είναι μέλος της κοινότητας, μπορεί να συμμετέχει στο έργο της κατασκευής νοημάτων και να επαληθεύει ή να επιδιορθώνει θεωρίες. Επιστημονική αλήθεια έξω από την επιστημονική κοινότητα δεν υπάρχει. Αλλά και όποιος απομακρύνεται από τα ιδανικά του ορθολογισμού και του θετικισμού κινδυνεύει να εξοριστεί... στο πυρ το εξώτερο.

«Ενδιαφέρει η ισχύς μιας υποθέσεως, το γνωστικό της περιεχόμενο, και όχι η σχέση της με το πρόσωπο του ερευνητή». Έτσι η επιστημονική εργασία απροσωποποιείται, απυστασιοποιείται από τον ερευνητή, αντικειμενικοποιείται: η ίδια η εργασία καθαυτή αποκτά υπόσταση. Εξαφάνιση του Υποκειμένου χάριν της Αντικειμενικότητας της επιστήμης. Η γνώση ασφαλίζεται από κινδύνους! Αυστηρή απαγόρευση προσωπικής κρίσης. Ο κοινωνικός επιστήμονας συλλέγει τα στοιχεία, τα δεδομένα, ανατρέχει στις πηγές και κάποτε φτάνει σε κάποια συμπεράσματα. Τα τελευταία δεν είναι απαραίτητα. Η αξία του «επιστημονικού» έργου κρίνεται από την ποσότητα των πληροφοριών. Κάθε προσωπική κρίση είναι αυθαίρετη αν δεν τεκμηριώνεται σε στοιχεία πραγματικά. Η εγκυρότητα ενός επιστημονικού έργου ή ενός επιστημονικού άρθρου μετράται από το μέγεθος της βιβλιογραφίας. Που σημαίνει ότι όσο περισσότερο χρόνο ξόδεψε ο γράφων για να μαζέψει υλικό (άρα μεγαλύτερη πληροφόρηση) τόσο ανεβαίνει στην εκτίμηση της επιστημονικής κοινότητας. Υποστηρίζεται ότι στη «σχέση θεμελίωσης υπάρχει ευρύ πεδίο για τη δημιουργική και κριτική φαντασία των ερευνητών». Μα αυτό είναι το ζητούμενο! Υπάρχει πράγματι πεδίο για τη φαντασία, την πρωτοτυπία; Έχει θέση σε μία επιστημονική εργασία το διαφορετικό, το απροσδόκητο, το παράδοξο, το αυθόρμητο; Μήπως οι ίδιοι οι επιστήμονες, θεράποντες των κοινωνικών επιστημών απεμπόλισαν αυτό το δικαίωμα; Ούτε συζήτηση για φαντασία και πρωτοτυπία. Όσο το έργο είναι απρόσωπο, «αντικειμενικό», όσο ο δράστης του έργου είναι απών, τόσο η επιτυχία του είναι εξασφαλισμένη. Αλλά ο θετικισμός ήταν και εξακολουθεί να είναι μία φιλοσοφική αντιμετώπιση της επιστήμης. Σήμερα και αυτή η θέση έχει εκφυλιστεί. Από τη θετικιστική φιλοσοφία έχει απομείνει το «θετικό ύφος» της γραφής, αν μπορεί να θεωρηθεί ύφος. η παράθεση των χιλιάδων βιβλιογραφικών παραπομπών. Το ύφος λοιπόν κατά πως επιτάσσει ο συρμός της εποχής πρέπει να είναι λιτό. αυστηρό, σοβαροφανές,

χωρίς προσωπικές κρίσεις. Αν υπάρχει καμμία προσωπική κρίση γίνεται προσπάθεια να παρουσιασθεί όσο το δυνατόν ανώδυνα και μαλακά, σιγά-σιγά και με συστολή. Τα γεγονότα, οι πηγές μιλούν. Τίποτα παραπάνω, τίποτα λιγότερο. Τα απαραίτητα. Γράψιμο ρουτίνας, χωρίς προσωπικό ύφος, επαγγελματίες του είδους, τεχνοκράτες της επιστήμης.

«Ενδιαφέρει η ισχύς μιας υπόθεσης, το γνωστικό της περιεχόμενο και όχι η σχέση της με το πρόσωπο του ερευνητή». Όταν όμως πρόκειται για τις κοινωνικές επιστήμες πώς είναι δυνατόν να ισχυριζόμαστε ότι ενδιαφέρει το γνωστικό περιεχόμενο και όχι το πρόσωπο του ερευνητή; Πώς να ξεχωρίσουμε αυτά τα δύο που είναι αξεχώριστα με νήματα όχι αόρατα αλλά απολύτως ορατά και κατανοητά; Ο κοινωνιολόγος που είναι ξεκομμένος από τη ζωή, που δεν έχει αίσθηση της ζωής, σε τι επιστημονικά συμπεράσματα μπορεί να καταλήξει, τι πρόταση επιστημονική θα τολμήσει να διατυπώσει για την κοινωνία, για το κοινωνικό φαινόμενο, σε τελευταία ανάλυση για τη ζωή; Ό,τι και να ψελλίσει θα είναι το εγκεφαλογράφημά του, πρόταση του εργαστηρίου.

«Ένας φιλόσοφος, παρατηρεί ότι αν μπορεί κανείς να μιλήσει για αρχή στη γνώση, η αρχή αυτή είναι το πρόβλημα, δηλ. εκείνη η ένταση μεταξύ γνώσης και άγνοιας που ανακύπτει όταν διαπιστώνουμε κάποια αταξία σ' όσα νομίζουμε ότι ξέρουμε και που δεν είναι τίποτε άλλο παρά η ανακάλυψη ασυμβίβαστων στοιχείων μεταξύ της γνώσης μας και της πραγματικότητας. Ο σκοπός αυτός (δηλ. ο σκοπός της επιστήμης) εκπληρώνεται με την κατασκευή και τον έλεγχο υποθέσεων υψηλού πληροφοριακού περιεχομένου και τη χρησιμοποίησή τους για την εξήγηση ή κατανόηση και την πρόβλεψη των φαινομένων της πραγματικότητας. Ιστορική ή κοινωνιολογική ή οικονομική αντιμετώπιση που δεν παρουσιάζει κανένα θεωρητικό ενδιαφέρον, δεν μπορεί να έχει κοινωνική λειτουργία. Γιατί βέβαια κανείς δεν ισχυρίζεται ότι κάνει επιστήμη χωρίς να ενδιαφέρεται για τη στοιχειώδη κοινωνική πρακτική του αντικειμένου του. Εφόσον βέβαια εξακολουθούμε να αντιμετωπίζουμε ακόμα την επιστήμη με κάποια κοινωνική πρακτική. Εάν η επιστημονική κοινότητα αποδεχτεί την ιδέα ότι έχει ανακαλύψει μία εσωτερική γλώσσα επικοινωνίας των μελών και αυτό είναι αρκετό, τότε η συζήτηση είναι περαιωμένη. Κανένας ισορροπημένος άνθρωπος δεν πρόκειται ποτέ να πεισθεί ότι επιστημονικές εργασίες όπως «Το πρόβλημα της κοινωνικής στρωματώσεως στην Ελλάδα, όπως προβάλλεται από τις εμπειρίες των Αθηναίων δικηγόρων», «Η ψυχολογία του δικαστή σε περιόδους κοινωνικο-πολιτικών μεταβολών», «Η διείσδυση της σύγχρονης τεχνολογίας στο ελληνικό σπίτι και η στάση των Ελληνίδων μητέρων απέναντι στη σύγχρονη τεχνολογική εξέλιξη και στην πυρηνική ενέργεια», «Επιδράσεις της διακοπτόμενης απουσίας του πατέρα στη συμπεριφορά της μητέρας», «Οι τάσεις της γονιμότητας του ελληνικού πληθυσμού κατά την περίοδο 1956-1976 και οι δείκτες μετρήσεως αυτής», «Η ίση συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών», «Χαρακτηριστικά και τάσεις των Αθηναίων τηλεθεατών», «Αιτίες και επιδράσεις της πολωτικής σχέσεως των φίλων», «Το παιδί του μικτού γάμου: τρόποι πρόληψης πιθανών προβλημάτων συμπεριφοράς» (κοινωνικός χώρος) αλλά και στην ιστορία ή ιστοριογραφία εργασίες όπως «Ονοματοδοτικές συμπεριφορές στη Λευκάδα το 19ο αιώνα», «Αρδεύσεις και καλλιέργειες στις ελληνικές περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας», «Η

ηλικία του πολιτικού προσωπικού στην επανάσταση του 1821 και την περίοδο του Καποδίστρια (1821-1832)», «Μια προσπάθεια για την ίδρυση σαπουνοποιίας στην Κορώνη τον ΙΗ' αιώνα», «Για μία ιστορία της διατροφής στην τουρκοκρατία: προτάσεις ερωτηματικά» (προγραμματισμένη ανακοίνωση), «Οι Έλληνες παλαιοί πολεμιστές, 1922-1925» (χι αυτή προγραμματισμένη)..... έχουν θεωρητικό ενδιαφέρον ή περιέχουν υψηλό πληροφοριακό περιεχόμενο!

Ο θετικισμός είναι μέθοδος ποσοτική. Και κάτω από το βάρος της ποσότητας οι κοινωνικοί επιστήμονες ξέχασαν να απαντήσουν σε «μεταφυσικά» ερωτήματα: Γιατί επελέγη αυτό το αντικείμενο της έρευνας και όχι το άλλο; Τι θέλουμε να καταλάβουμε; Πού θέλουμε να φτάσουμε; Είναι προκαταρκτικά ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν πριν από τα συγκεκριμένα ερωτήματα της ίδιας της έρευνας και που μένουν αναπάντητα. Γιατί σε τελευταία ανάλυση κάνουμε επιστήμη; Συνήθως στην Ελλάδα, μεταπολιτευτικά, όλα αυτά τα υπαρξιακά προ-επιστημονικά προβλήματα ξεπερνιούνται από το βάρος της προσωπικής γοητείας που ασκούν καθηγητές και επιστήμονες, αποθήκες γνωστικών πληροφοριών, που σιγά-σιγά και συστηματικά σχηματίζουν την προσωπική τους αυλή. Με την πάροδο του χρόνου η αυλή μεγαλώνει, γίνεται συρμός... προκύπτει μόδα. Οι γοητευτές επιστήμονες επενδύουν αφενός στο άδολο επιστημονικό πάθος των νεοφώτιστων επιστημόνων και αφετέρου στο άγχος της επαγγελματικής αποκατάστασης των άνεργων πτυχιούχων. Και αφού το πτυχίο δεν μετράει, ας κάνουμε όλοι μαζί μία έρευνα, ένα μεταπτυχιακό, μια διατριβή. Άλλωστε ο κ. Καθηγητής που ήλθε από το Παρίσι (...εν δυνάμει κάθε ευρωπαϊκή ή αμερικάνικη πόλη που διαθέτει πανεπιστήμιο) έχει ανάγκη τις εργασίες των νέων «επιστημόνων» για την προσωπική του έρευνα. Πολλές φορές η αυλή σχηματίζεται από το Παρίσι και μεταφέρεται κατόπιν ολόκληρη στην Ελλάδα. Οι αντιστάσεις της αυλής ενώπιον της πολυμάθειας του υπερ-επιστήμονα είναι ελάχιστες έως ανύπαρκτες. Εμπρός λοιπόν να ανασύρουμε από τα υπόγεια το δημοτικό αρχείο της Σύρου. Ύστερα θα αρχίσουμε εμβριθείς μελέτες. Πόσα ήταν τα έκθετα της Σύρου. Ύστερα θα αρχίσουν εμβριθείς μελέτες. Πόσα ήταν τα έκθετα της Σύρου κατά το 18ο αιώνα; Πόσα τα υιοθετημένα; Πόσες οι γεννήσεις μεταξύ των ετών 1865-1875; Πόσα παιδάκια πέθαναν από τύφο, πόσα από ιλαρά και πόσα από αναιμία; Ευχής έργον να δεήσει κάποτε ο πολυχρονεμένος κ. Καθηγητής να μαζέψει όλο αυτό το υλικό και να συνθέσει εργασία. Αλλά πόσες είναι οι συνθετικές εργασίες στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια; Μιά συνθετική εργασία προϋποθέτει προσωπικές κρίσεις και θέσεις. Εκθέτεις και εκτίθεις! Εδώ δεν καλύπτεσαι πλέον από την ασφάλεια της βιβλιογραφίας. Πράγματα επικίνδυνα και γι' αυτό αποφευκτέα. Ζούμε λοιπόν το θρίαμβο του θετικισμού, του τεχνοκρατικού ήθους και της επιστήμης που αδυνατεί ν' αρθρώσει εκτός από την πληροφορία μια ολοκληρωμένη πρόταση, μία θεωρία.

Έχουμε φτάσει σε τέτοιο σημείο επιστημονικής διαστροφής ώστε και η λογοτεχνική κριτική έχει την απαίτηση να είναι επιστημονική και να εμπνέεται από το φιλοσοφικό σύστημα του θετικισμού. Το «κριτικό κείμενο» είναι ένα μωσαϊκό παραθεμάτων και φράσεων άλλων αναλυτικών εργασιών χωρίς να έχει ούτε μία προσωπική γνώμη του «ερευνητή». Ένα τέτοιο κείμενο είναι ένα «επιστημονικό κείμενο» που εντάσσεται στην ευρύτερη φιλολογική ανάλυση. Όσο μεγαλύτερη βιβλιογραφία παρατίθεται, όσο το

κείμενο είναι στεγνό και απρόσωπο, τόσο πλησιάζει την επιστημονική τελειότητα. Ο δράστης αυτού του κριτικού κειμένου είναι εκεί γύρω. Ανασφαλής και συγχρόνως και ασφαλής πίσω από την αυστηρή ασφυκτική παράθεση της βιβλιογραφίας. Πλήρης επιστήμων! Ο έγκυρος κ. καθηγητής (Σεφερολόγος, Καβαφολόγος κ.λπ.) υποστηρίζει με ζήλο ότι «κάθε κείμενο, λογοτεχνικό ή όχι, επιδέχεται ανάλυση όχι απλώς γραμματική αλλά και συνθετότερα φιλολογική, αναγκαστικά ερμηνευτική και ενδεχομένως διαφωτιστική». Ένα μέτριο μυαλό όμως αδυνατεί να συλλάβει σε τι καταπληκτικά συμπεράσματα θα καταλήξουμε αν ανακαλύψουμε πόσα ακριβώς σώβρακα ή πόσα ζευγάρια κάλτσες πήρε μαζί του ο Καβάφης στο ταξίδι του στην Αθήνα. Γιατί, σώνει και καλά, αν ανακαλύψουμε πόσο κομψός ή κομψευόμενος ήταν στην περιβολή του ο Καβάφης «θα μας φωτίσει και θα μας δώσει ερμηνευτικά κλειδιά που θα ανοίξουμε το ερμητικά κλεισμένο έργο του ποιητή»: «Να ερμηνεύεις σημαίνει να φτωχαίνεις, να αδειάζεις τον κόσμο για να στήσεις ένα κόσμο σκιών, νοημάτων». «Η ερμηνεία υποκαθιστά το ίδιο το έργο» ...Πριν γράψει ο τίμιος κριτικός για ένα ποιητικό έργο, έχει πάντα στο νου του μια σιωπηρή συμφωνία με τον τίμιο αναγνώστη, πως αυτά που γράφει είναι μόνο προσπάθειες προσέγγισης και με κανένα τρόπο δεν μπορεί ν' αντικαταστήσουν το ποίημα· πως πρέπει γρήγορα να λησμονηθούν για να ξαναγυρίσουμε στο ποίημα....

Το επιστημονικοφανές και θετικό ύφος των ερευνητών, η γλώσσα του συρμού και η βοήθεια στατιστικών, πινάκων κ.λπ. που αφήνουν εμβρόντητο τον αναγνώστη και αποστασιοποιούν δήθεν τον συμπληματολόγο επιστήμονα, καλύπτει πολλές φορές στομφώδεις κοινοτοπίες και αερολογίες. Χρειάζεται να διαβάσεις 321 σελ. τέτοιου ύφους για να καταλήξει ο συγγραφέας στις τελικές παρατηρήσεις: «1) Για πολλές δεκαετίες, το ελληνικό Κράτος αποσπά ένα εξαιρετικά υψηλό ποσοστό του οικονομικού πλεονάσματος. 2) Το πλεόνασμα αυτό ανακατανέμεται στη συνέχεια, στο μεγαλύτερο μέρος του, στους φορείς που επαυθύνουν ένα εξαιρετικά εξογκωμένο κρατικό μηχανισμό. 3) Το πολιτικό προσωπικό, οι κορυφές της γραφειοκρατίας αλλά και γενικότερα η δημοσιο-υπαλληλία και τα κοινωνικά στρώματα που εξαρτώνται από το Κράτος, συγκροτούν μία ευρεία κοινωνική κατηγορία που εμφανίζεται σαν προνομιούχα σε σχέση με τον υπόλοιπο παραγωγικό πληθυσμό. 4) Σε όλα αυτά τα σημεία η εξέλιξη των δομών στην Ελλάδα είναι εντελώς αντίθετη απ' ό,τι στην Ευρώπη». Μα στην Ελλάδα ζούμε! Χρειάζεται να διαβάσω στατιστικές και πίνακες για να διαπιστώσω αυτό που είναι γνωστό τοις πάσι! Δηλ. την ύπαρξη ενός Κράτους μαμμούθ που απαρτίζεται από χιλιάδες αργόμισθους υπαλλήλους όλων των κατηγοριών. Μια βόλτα να κάνει κανείς στα γραφεία της Διοίκησης είναι αρκετό. Ούτε είναι χρήσιμο να μελετήσει κανείς 570 σελίδες εργασίας για να καταλήξει στην τελική παρατήρησή ότι «το ελληνικό σύστημα δεν ανταποκρινόταν (το 19ο αιώνα) μόνο προς τη συγκεκριμένη εξέλιξη των λειτουργικών αναγκών ενός κοινωνικού σχηματισμού, που απαρτιζόταν κυρίως από μικροκαλλιεργητές και μη παραγωγικούς αστούς, στο πλαίσιο της οποίας ήταν ανάγκη να ρυθμίσουν οι διαδικασίες των ρευμάτων της κοινωνικής μετάταξης... και επιπρόσθετα, το ίδιο αυτό σχολικό σύστημα και η ιδεολογία που οργάνωναν μέσα από τους μηχανισμούς του, συνέβαλε αποφασιστικά στην αποσιώπηση των ουσιαστικών κοινωνικών αντιφάσε-

ων: η λατρεία της γνώσης στην Ελλάδα το 19ο αιώνα δεν είναι παρά η ανάστροφη φάση της γενικής πίστης στην έμφυτη δυνατότητα των ατόμων να ξεπεράσουν την ταξική τους κατάσταση». Σοβαρά! Και η λατρεία της γνώσης στην Ελλάδα τον 20 αιώνα ποια «φάση» περνά; Τι ιδεολογία οχεύεται με τους χιλιάδες κάθε χρόνο υποψήφιους στις πανελλήνιες εξετάσεις, πανελλαδικές, ακαδημαϊκά κ.λπ.;

Δεν υπάρχει πιο ανέξοδη προσπάθεια από τη συγγραφή μιας επιστημονικής μελέτης. Προϋποθέτει σωματικό κόπο, συστηματικό μυαλό, μεγάλη υπομονή, συλλεκτική ικανότητα, ικανότητα συρραφής του προηγούμενου υλικού, αυτοπειθαρχία, παντελή έλλειψη πρωτοτυπίας και φαντασίας. Τέτοιοι αχθοφόροι της επιστήμης που αναμασούν τα ίδια και τα ίδια, τα τελευταία χρόνια, υπάρχουν πολλοί και στην Ελλάδα. Το «θετικό και στεγνό ύφος» κάνει όλες τις εργασίες να μοιάζουν, ομοιόμορφες, ανέμπνευστες και τις περισσότερες φορές χωρίς να επάγεται τίποτα το καινούργιο. Αν δεν ρίξεις χασμουρητό μέχρι το τέλος της εργασίας ή δεν την πετάξεις με αγανάκτηση, ο συγγραφέας θεωρείται αποτυχών! Αρκεί ο λόγος να έχει επιχειρήματα, να είναι αποδεικτικός! Αλλά «τι αξία έχει η χρήση ενός επιχειρήματος που αφήνει τους ανθρώπους ασυγκίνητους;». Ο εμπειρισμός θεωρεί ότι η αισθητηριακή εμπειρία είναι καλύτερος καθρέπτης του κόσμου από την καθαρή σκέψη· ο ορθολογισμός θεωρεί ότι οι λογικές κατασκευές έχουν καλύτερα αποτελέσματα από το ανεξέλεγκτο παιχνίδι των συναισθημάτων και της φαντασίας μας.

Η επιστήμη όμως δεν είναι μόνο πληροφορία ή απόδειξη αλλά και απόλαυση. Αν οι κοινωνικές επιστήμες δεν απελευθερώσουν τη γνώση από μεθοδολογικούς περιορισμούς. Αν η φαντασία και η πρωτότυπη σκέψη δεν πάρουν τη θέση τους στην τεχνική της τεκμηρίωσης με τις απέραντες βιβλιογραφίες, τις παραπομπές, τους πίνακες, τις στατιστικές, τις αντιγραφές, τα τσιτάτα. Αν το επιστημονικό έργο δεν γίνει συναρπαστικό ανάγνωσμα που θα παρασύρει τη σκέψη του αναγνώστη σε κατευθύνσεις που βοηθούν την υπόθεση του ανθρώπου. Αν δεν καλυφθεί η τρομακτική απόσταση επιστημονικού λόγου και κοινού νου θα καταλήξουμε σε αδιέξοδο με αναπαραγωγή έργων για την επιστήμη, χωρίς καμιά κοινωνική πρακτική, με λόγο αναγνωρίσιμο σε ειδικούς που κατά σύμπτωση χρησιμοποιούν την ίδια γλώσσα.

Η υπεροψία και η επιστημονική αλαζονεία βασιλεύει. Η κοινωνία μας είναι τόσο διαποτισμένη από το πνεύμα του επιστημονισμού και θετικισμού ώστε αρνείται να δεχθεί κάθε άλλη σκέψη. Όμως ούτε η επιστήμη είναι βέβαια ιερή ούτε και μοναδική. Μη ξεχνάμε: «Η επιστήμη είναι μία από τις πολλές μορφές σκέψης που αναπτύχθηκαν από τον άνθρωπο και όχι αναγκαστικά η καλύτερη... Είναι ανώτερη μόνο για όσους αποφάσισαν ήδη υπέρ κάποιας ιδεολογίας ή την αποδέχτηκαν χωρίς ποτέ να εξετάσουν τα πλεονεκτήματα και τα όριά της...».